

NICOLAE IORGA –DESPRE DREPTURILE ISTORICE ALE POPOARELOR DIN BALCANI

dr. Luminița GIURGIU^{*}
dr. Teodora GIURGIU^{**}

Institutul de Studii Sud-Est Europene a fost înființat, în anul 1914, de Nicolae Iorga (1871-1940), Gheorghe Murgoci¹ și Vasile Pârvan². În art. 1 se preciza: „*Institutul de studii sud-est europene are ca scop studierea limbilor națiunilor din regiunea carpatică și balcanică, precum și a celor din imediata apropiere a frontierei noastre de Nord și Est, îndrumarea, ajutarea și organizarea cercetărilor științifice în domeniul istoriei, geografiei, etnografiei, arheologiei, folclorului, artei și economiei politice*”. Desființat în anul 1948, institutul a fost reînființat, în anul 1963, la inițiativa lui Mihai Berza³.

^{*} Comisia Română de Istorie Militară.

^{**} Arhivele Militare Naționale Române.

¹Gheorghe Murgoci (n. 20 iulie 1872, Vădeni, Brăila – d. 5 martie 1925, București) absolvent al Facultății de Științe din București – Secțiile Matematică și Științe fizico-chimice; specializări în Austria și Germania; doctor al Universității din München (1900); primul docent universitar din România (1903); fondatorul Secției de agrogeologie a Institutului Geologic al României (1906); întemeietorul școlii românești de pedologie (1909); fondator al Organizației Cercetășii României (1913); consilier tehnic al Delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1918-1920); președinte al Comisiei Internaționale de Cartografie a Solului (1923); membru corespondent al Academiei Române (1923); membru de onoare al Asociației Internaționale de Știința Solului (1924); membru al Academiei Franceze de Agricultură (1924); membru al Academiei Cehoslovace (1924); profesor la Școala Națională de Poduri și Șosele, la Școala Politehnică și la Universitatea București.

²Vasile Pârvan (n. 28 septembrie 1882, Huruiești, Bacău – d. 26 iunie 1927, București) absolvent al Facultății de Litere și Filozofie din Universitatea București (1904); specializare în Germania (1904); doctor al Universității din Breslau (1908); profesor al Universităților din București (1909) și Cluj-Napoca (1919); membru corespondent (1900), membru titular (1913), vicepreședinte (1921-1922) și secretar (1923-1927) al Academiei Române; profesor agregat la Sorbona (1926); membru al Comitetului Internațional al Științelor Istoricе de la Geneva; organizator al Școlii Române de la Roma (1921); director al Muzeului Național de Antichități (1910-1926); fondator al Institutului de Antichități din Cluj-Napoca (1920); organizator al șantierului arheologic de la Histria;

³Mihai Berza (n. 23 august 1907 – d. 5 octombrie 1978, București) absolvent al Facultății de Litere și Filozofie din Iași; bursier (1931-1933) și secretar (1936-1938) al Școlii Române de la Roma; profesor la Școala de Arhivistică (1944) și la Facultatea de Istorie a Universității București (1950); membru corespondent al Academiei Române, membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice; vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Bizantine; membru al Academiei Sârbe de Științe și Arte și al Academiei din

La 1 mai 1916, la Institutul de Studii Sud-Est Europene, Nicolae Iorga a ținut o lecție de deschidere intitulată „*Ilusii și drepturi naționale în Balcani*”.

Deși prezentat acum mai bine de un secol, textul își păstrează actualitatea, prin reliefaarea nuanțelor relațiilor dintre popoarele trăitoare în Balcani – Balcanii numiți, de multe ori, „butoiul cu pulbere al Europei”. Marele Război începuse de doi ani, cu justificări din partea actorilor implicați în conflict, care căutau fiecare să demonstreze justetea acțiunilor lor. Pentru o corectă judecată, Nicolae Iorga analizează pretențiile Bulgariei, Greciei, Serbiei, Albaniei și României din perspectiva noțiunilor de drept – istoric, național și cultural. Soluția propusă de marele istoric este ca statele balcanice să negocieze granițele pe baza „nevoilor firești”, moderne și a intereselor actuale și reale.

Textul a fost redat cu respectarea normelor ortografice actuale. Sublinierile aparțin lui Nicolae Iorga.

„Cursul meu o să se întindă anul acesta asupra călătoriilor în Peninsula Balcanică. Aceste călătorii o să fie cercetate începând din depărtatele vremi ale evului mediu, când nu întâlnim călătorii propriu-zise, ci descrieri ale unor expediții, cum au fost expedițiile cruciate, care au străbătut Peninsula Balcanică (de exemplu între izvoarele relative la expediția lui Frederic Barbă-Roșie⁴ în Orient, Ansbert este desigur un foarte interesant izvor pentru cunoașterea lucrurilor în Balcani, la sfârșitul veacului al XII-lea: cu toate că este de mult publicat, totuși nici pentru istoria românilor nu s-a tras tot profitul, care se putea trage din izvorul acesta).

Dar, înainte de a începe analiza operelor în care se cuprind călătoriile făcute în Peninsula Balcanică, relevând și comentând tot ceea ce privește deosebitele formații de stat și deosebitele nații, în sensul în care se poate întrebuința în evul mediu cuvântul națiune, înainte de aceasta m-am gândit că ar fi bine, față de împrejurările de astăzi, să tratez în lecția de deschidere ceva în afara de subiectul pe care l-am ales pentru anul acesta, o chestiune de actualitate. Și fără îndoială că se poate vorbi altfel aici, într-un mediu

Lisabona; profesor invitat la Collège de France; președinte al Comisiei mixte a istoricilor români și bulgari.

⁴Frederic I al Sfântului Imperiu Roman (n. decembrie 1122, Haguenau, Alsacia, Franța – d. 10 iunie 1190, Silifke, Turcia), numit Barbarossa, a fost ales la Frankfurt și încoronat la Aachen, Rege al Romanilor în 1152, încoronat Rege al Italiei la Pavia în 1154 și Împărat al Sfântului Imperiu Roman în 1155, până la moartea sa. În 1178, a fost încoronat, la Arles, Rege de Burgundia. În perioada 1189-1190 a fost unul din conducătorii Cruciadei a III-a, împreună cu regii Filip al II-lea al Franței și Richard I al Angliei. În cursul expediției s-a înecat în râul Salef (Asia Mică).

curat științific, al unor popor, care n-a intrat încă în luptă cu nimeni, care regretă lupta tuturor, deși regretă, neapărat, mai mult provocarea unora și admiră rezistența celorlalți, care este o sfântă datorie, îndeplinită cu cel mai înalt eroism, în țara acesta care nu poartă ură nimănui și nu urmărește încă niciun fel de interes împotriva nimănui, care nu s-ar amesteca în actualele împrejurări balcanice cu niciun chip, cerând o parte din prada care va rămâne – din prada unuia sau a celuilalt. În lumea acesta care se menține și până astăzi lipsită de prejudecăți, de sentimente și apetituri cuceritoare, cred că, în legătură și cu toată tradiția noastră, care este o tradiție de cultură, de creștinătate, de ospitalitate, se pot spune lucruri care cu greu s-ar putea spune aiurea. Căci împrejurările de astăzi nu-mi pot închipui că – lăsând Belgradul de o parte – fie la Sofia, fie la Atena, s-ar putea exprima păreri cu totul drepte și nepărtinitoare față de acei care în momentul de față apără un interes în Balcani, păreri profitabile tuturor oamenilor care în timpuri ca acestea ar avea vreme să citească și vreme să se gândească la problemele pe care acțiunile războinice înțeleg să le servească într-un sens sau în altul.

Ne întrebăm: în dosul lucrurilor care se petrec astăzi în Balcani, în dosul actelor de violență, din partea celor care atacă și a celorlalți care se apără, ce *dreptate* este, în afară de desfășurarea și cântărirea forțelor? Natural, toți pretind că reprezintă dreptul, și nimeni nu se silește de a-l ataca și a-l desființa de fapt. Este unul din caracterele cele mai triste ale epocii noastre acest amestec de simulacru al reverenței față de drept și de absolută indiferență în fond față de ceea ce este dreptul în adevăr. În privința aceasta epoca noastră este inferioară celor mai multe epoci din care e alcătuită dezvoltarea umanității. A fost o mare barbarie înainte de drept, înainte de răspândirea noțiunilor de drept la anumite popoare; a fost apoi o barbarie în momentul în care cutare popor, știind totuși ce este dreptul, nu îndrăznea măcar să-l invoce atunci când săvârșea lucruri împotriva dreptului. Timpurilor noastre le-a fost rezervat supremul și dezgustătorul fariseism de a vorbi de drept tocmai în clipa când mai toată lumea în fundul cugetului său se gândește foarte puțin la ce este dreptul într-adevăr. Eu, o mărturisesc, cred în dreptate: nu numai atât, dar o să mai spun încă o dată un lucru pe care l-am spus și alte ori, și repetiția aceasta se întâmplă des când este vorba de un lucru adânc înrădăcinat în sufletul tău. Cred că fără dreptate viața nu are nicio valoare, că singurul lucru care-i creează vieții o valoare este dreptatea pe care o reprezintă, pe care o apără cineva și în biruința căreia crede. Astfel viața, în întregimea ei, viața individuală, viața națională, viața omenirii ar fi un continuu conflict de forțe oarbe, viața însăși neputându-se izola de viață și viața însăși neputându-se supune dreptei stăpâniri a cugetării, ele ar trece una lângă alta ca puteri aparținând unor lumi deosebite

și ireconciliabile. Da, cred în dreptate și cred că orice biruință aparent împotriva dreptății trebuie să fie numai trecătoare. Aceasta nu din punctul de vedere al unor teorii metafizice, ori al dorinței naive ce au inimile bune, ci chiar din punctul de vedere al forțelor, al puterilor. Într-adevăr este curioasă concepția aceia care crede că dreptatea și forța sunt lucruri cu desăvârșire deosebite, precum era foarte curioasă teoria aceia care împărțea odată în spirit și materie lumea întreagă, în lucruri sufletești și lucruri trupești. Ele se amestecă în «formă» și «fond»; ba se amestecă atât de mult între dânsese, fiecare traducând în limbajul său, ceea ce se poate spune tot așa de bine în limbajul celuilalt, încât despărțirea nu se poate face. Deci nu din punctul de vedere al unei metafizici astrale sau al unui sentimentalism nepotrivit cu împrejurările, care cer dezvoltarea tuturor forțelor de care poate dispune un popor, unii adaugă: în afară de orice altă considerație, ci din punctul de vedere al forței însăși, înțeleasă cum trebuie, cred în dreptate.

Nu cred că vreodată dreptul ar putea fi separat de forță și iată de ce. *Forța însăși nu vine decât din conștiința de drept și din tot ce provoacă această conștiință dedrept.* Natural, se poate întâmpla ca dreptul să fie înțeles rău, cu sinceritate sau fără; noțiunea de drept la acela care pe baza dreptului aceluia și-a organizat o forță poate fi rectificată, corectată, dar *o forță nu se poate organiza decât în jurul unui sâmbure care nu e forța însăși.* Forța este prin urmare ceva care se adună ulterior în jurul ideii. Și, dacă e vorba de legături politice, fie cu o țară, fie cu mai multe, acel element în afară de forța brută nu poate fi decât simțul de dreptate care inspiră un popor sau unei părți dintr-un popor tendința care se manifestă prin luptă. Numai dacă ar fi cu puțință ca învingătorul să suprimă în învinsconștiința chemării lui, conștiința legitimării și misiunii lui, să distrugă toate tradițiile, toate amintirile lui, care se rezolvă în ultimă instanță în tendințe către viitor, numai atunci forța ar fi învingătoare în sensul pe care apărătorii ei de astăzi înțeleg să i-l dea. Poporul învins care crede că a fost învins pe nedrept, poporul care crede că a căzut momentan pentru o cauză dreaptă, poporul învins care vede totdeauna o zi răzbunătoare după ziua sângeroasă a zdrobirii sale, poporul acela trage din însăși loviturile care i s-au dat forțe capabile de a înapoia aceste lovituri și de a smulge aceluia care a dat loviturile câștigul căpătat fără dreptate. Și în lumea materială e așa. Lovitura dată se întoarce, într-o formă sau alta, afară de cazul când lucrul asupra căruia s-a îndreptat lovitura e zdrobit, total zdrobit, absolut nimic. În ordinea politică însă această nimicire este cu neputință, și atunci se produce neapărat din partea dreptului jignit o reacțiune și reacțiunea e cu atât mai puternică, cu cât conștiința nedreptății în ordinea politică, internă și externă, este mai puternică. Își pregătește cineva ziua de mâine, răsplătitoare, cu

aceiași intensitate cu care s-a dat lovitura distrugătoare în ziua de astăzi. Cu cât va fi mai aspru, mai nedrept cuceritorul, cu cât va arăta mai multă neomenie, va manifesta mai mult dispreț pentru tot ce-i mai sfânt unui popor, cu atât pregătește, prin propriile sale cheltuieli de puteri, loviturile pe care le va primi în ziua următoare.

Așa încât nu e zadarnic să se vorbească, fie și în anul 1915, de lucruri de drept. Venim deci la însuși obiectul acestei lecții care e: dreptul pe care l-ar putea invoca popoarele balcanice care luptă între dânsle: bulgarii, de o parte, sârbii, de altă parte și s-ar putea să fie mâine și alții decât bulgarii și sârbii. Întâi, *din ce domeniu arputea să vină drepturile teritoriale ale unei națiuni?* Dacă am pune întrebarea aceasta în lagărul bulgăresc sau sârbesc, dacă am întreba Atena, – renunțând la o întrebare la Constantinopol unde lucrurile se prezintă puțin altfel –, ni s-ar vorbi, fără îndoială, înainte de toate, la aceste națiuni atât de hotărâte să-și apere dreptul național, de *drepturi istorice*. Nu e una dintre dânsle care n-ar veni cu dreptul istoric ca întâiul argument pentru cauza sa. Și dreptul acesta se caută în timpurile cele mai îndepărtate. Nu-l caută numai grecii, pornind de la negura primordială a timpurilor istorice, dacă nu chiar de la legendele care au precedat acele timpuri, dar același lucru se produce și la ceilalți. Au învățat la aceiași școală rea lucruri care nu sunt cele mai bune. Într-o recentă declarație a drepturilor bulgarilor era vorba de urmașii lui Alexandru cel Mare, care trebuie căutați de *dânșii*, între *ailor*, în Macedonia. De fapt Alexandru cel Mare este elen de adopție, de adopție silită, căci el a silit – și a întâmpinat oarecare rezistență – pe greci să-l primească drept reprezentant al revanșei lor față de monarhia asiatică înfățișată prin perși; sângele lui însă nu era grecesc, cum limba de la început a patriei lui nu era limba poporului greu: traco-ilirică se înfățișează pentru cercetătorul istoric critic figura lui Alexandru cel Mare. Desigur că aceia care vorbeau la Sofia de «strămoșul» Alexandru cel Mare nu se gândeau la originea lui traco-ilirică, absolut indiferentă pentru asemenea discuții; ei nu vor să știe nici de iliri, nici de traci, nici de puternicul element romanic în alcătuirea mai multor națiuni balcanice, ei vor să știe numai de timpul slav, de ceia ce a venit după năvălirea slavilor de către bulgari. Astăzi sârbii gândindu-se numai la această din urmă pătură etnic, zic: ne luptăm împotriva tătarilor de la Sofia; iar la 1913, când bulgarii aveau în fața lor pe Rusia puțin dispusă să le arate sentimente frățești, ei afirmă: noi *nu* suntem slavi; multă vreme am trăit în rătăcirea aceasta, dar noi suntem turani, suntem «tătari». Și astfel a doua zi după lupta lor împotriva turcilor s-au trezit «tătari» curați, turci deci ca și cumanii, pecenegii, avarii, hunii și așa mai departe. Teorie total nedreptățită, bună poate pentru a face o formulă unei anume tendințe trecătoare de război.

De fapt însă, fără îndoială că bulgarii nu sunt curați slavi, cum nu sunt *nici sârbii*. Căci aceleași elemente se găsesc și de o parte ca și de alta, dar în alte proporții de amestec și între aceste elemente sunt atâtea care ne sunt comune și nouă: elementul traco-iliric, afară de faptul că și noi avem element slav, pe care nu l-am tăgăduit, l-am limitat numai în timpul din urmă – ceea ce este mai cuminte decât a-l tăgădui.

Toți vorbesc de drepturi istorice, începând, dacă voiți, chiar cu această epocă a lui Alexandru cel Mare. Într-o comunicare recentă la Academia Română, am căutat să înlătur argumentul acesta, arătând că ceea ce s-a petrecut înainte de începutul timpurilor moderne nu poate fi invocat de nimeni din Peninsula Balcanică ca un sprijin pentru drepturile sale în conflictele prezente sau viitoare. Cum nu putem invoca noi în sprijinul dreptului nostru istoric ceea ce s-a săvârșit în regiunile acestea de pe malul stând al Dunării și în Carpați de către înaintașii noștri, absolut autentici, dacii și romanii, tot așa nu se poate invoca nici din partea bulgarilor, sârbilor, grecilor – turcii invocă alte lucruri, în legătură cu alte evenimente istorice –, nimic pentru acele timpuri ale evului mediu care sunt negația, vreau să adaug mai mult: *negațiarevoltată indignată a ideii naționale*. Căci ideea națională era pentru evul mediu o vulgaritate profană și ne amintim, străbătându-l, în fiecare moment formula vechiului poet: *odiprofanumvulgus*, «nu-mi trebuie vulgul profan», nu-mi trebuie tendința nenorocită de sfârâmare a unității imperiale pe care o ridică ignoranții, nu-mi trebuie distrugerea Bisericii unice a lui Hristos și al acelui Imperiu, care este și al lui Hristos și care pleacă, prin binecuvântarea Papei, din cele dintâi acte de creație ale unei noi ordini legate cu însuși Mântuitorul. Și ceea ce este adevărat în Apus și în Europa Centrală este adevărat și aici, în Orient.

Că în evul mediu se vorbea și bulgărește, de sigur că da; numai cât între cetățenii bulgari de astăzi, ziariști și membrii ai Parlamentului ori cetățeni simpli fără pretenții politice, între luptătorii de sub steagul «Țarului» Ferdinand și bulgarii lui Asparuc⁵ erau – am spus-o – turcii, asemănători cu turcii autentici din Asia, cu turcomanii din Asia Centrală; ei n-aveau comun cu bulgarii de astăzi nici creștinismul, nici concepția politică și culturală ce derivă din el; erau oamenii unui han oarecare. Ce au făcut Asparuc și Crum⁶ – după care se numesc și astăzi străzi din Sofia și a căror

⁵Asparuh (Isperih): han al bulgarilor (644-700 dH) de pe Volga și din regiunea Mării Azov, care au migrat spre Vest, trecând Dunărea și ocupând teritoriul Bulgariei de astăzi (678 dH). A întemeiat primul țarat bulgar recunoscut de bizantini în 681 dH.

⁶Krum: han bulgar din perioada 802-814 dH. În timpul domniei sale teritoriul Bulgariei dunărene s-a dublat, având granițele de la Dunărea mijlocie la Nipru și de la Odrin la Munții Tatra. În timpul său a fost întocmit primul cod de legi.

poveste se află în cărțile pentru copiii bulgari – e absolut străin de națiunea bulgară de astăzi. Dar acei care au proclamat acum pe cneazul Ferdinand, nu rege, crai, ci țar, la Târnovo, pot zice: ei bine, renunțăm la strămoșii păgâni, la strămoșii turci, la acei care se îmbrăcau turanic, care purtau tuiuri în fruntea cetelor de luptători, ca turcii și tătarii; renunțăm la aceștia, dar de la Simion⁷, care a fost creștin, care dorea să se închine la Sfânta Sofia, pe care ai lui l-au proclamat împărat sub zidurile Constantinopolului, de la Simion înainte, prin urmare din veacul al X-lea, este o neîntreruptă transmisie de tradiții istorice, de drept istoric până în zilele noastre. Dacă Simion a fost proclamat țar sub zidurile Țarigradului creând – zic ei – «Țaratul bulgăresc», noi, bulgarii de astăzi, care purtăm numele lor, avem același drept de a proclama, fie și noi tot sub zidurile Constantinopolului, pe suveranul nostru ca țar și nu numai ca râvnitor al unui titlu, dar al unei realități constantinopolitane, viitoare.

De fapt, între vechii bulgari și cei de astăzi singurul termen de asemănare este numele și religia, – limba nu, căci limba oficială a lui Simion era grecească, precum se vede din scrisorile lui personale și din inscripțiile epocii sale. Dar atunci și noi purtăm, cu o mică schimbare fonetică, datorită veacurilor, numele romanilor de odinioară și deoarece poporul nostru trăiește, – fie sub numele de împărat, fie sub numele de domn, care este împărătesc, și el în conștiința aceasta a unui trecut imperial – n-avem decât –, precum se joacă alții proclamând pe Constantin al XII-lea rege al Eladei, pe Ferdinand I Țar al Bulgarilor –, să proclamăm și noi, când în dinastia noastră i se vor naște copii moștenitorului de tron, pe un Traian al II-lea «Împărat»! vedeți cât e de ridicol! La un popor cuminte, dar cu oarecare simț de realitate el trebuie să apară destul de ridicol. Fiindcă imperiul lui Simion *nu* era bulgăresc. Niciodată în capul vreunei națiuni din evul mediu – și dumneavoastră înțelegeți aceasta pentru că *nu* sunteți istorici, deformații speciale, profesionale v-ar face incapabili de a o înțelege – n-a putut răsări ideea, imposibilă în teorie chiar a unui *imperiu național*, cu o *bisericanățională*. La biserici naționale s-a ajuns prin autocefalia contemporană și prin concordate. Pentru veacul de mijloc însă biserica și imperiul sunt universale; ecumenicitatea romană nu admitea decât numai limite geografice ale momentului. Pentru că imperiul este în continuă

⁷ Simeon (Simon) I cel Mare (n. 864 – d. 927) a fost țar al Bulgariei între 893 și 927, în timpul Primului Imperiu Bulgar. Campaniile reușite împotriva bizantinilor, maghiarilor și sârbilor au condus Bulgaria la cea mai mare extindere teritorială din toate timpurile, transformând-o în cel mai puternic stat din Europa Răsăriteană. Domnia sa a coincis cu o perioadă de prosperitate culturală și deschidere, numită „Epoca de Aur” a culturii bulgare. Capitala a fost la Preslav.

expansiune, iar în ceea ce privește rasa, el nu poate să admită nicio deosebire, odată ce s-a trecut dincolo de marginile cetății antice. Dincolo de această decât [indescifrabil]asiatică, regalitatea mai mult decât pe jumătate religioasă a Orientului sau Imperiul Roman cu toată chiurasa sa de ligi și administrație. E o unitate care nu se oprește la o națiune, care nu cunoaște chiar niciuna, ca drept politic și nu contribuie câtuși de puțin la dezvoltarea vreuneia. Din contră, se încurcă deosebirile reale, de fapt, pe care le simte ca o piedică, deoarece idealul «statului» antic este tocmai confundarea tuturor națiunilor în aceeași unitate pe care Roma n-a avut vreme a o îndeplini cu totul.

Prin urmare nici Imperiul Bulgarilor nu e un «Imperiu Bulgar», ci *Imperiul Roman de Orient ridicat pe umerii altei rase*. Simion și toți ceilalți țari aveau tendința firească să se instaleze la Constantinopol. Și, precum la Constantinopol fuseseră împărați armeni, isaurieni, care aveau fără îndoială sânge slav, sânge tracic, cum ori cine era creștin ortodox și se impunea prin vitejie sau talent clasei dominante putea să fie împărat, liber de a-și aduce o gardă de acasă, din conaționalii lui, care și mai departe continuau să poarte toate atributele exterioare neamului lor și să vorbească graiul lor, până la varegii norvegieni și la normanzii francezi și italieni, până la acei «nemți» mai noi, care cu toții nu-și ascundeau de loc caracterul național, fără ca prin aceasta să jignească oricât de puțin caracterul etern *anațional* al imperiului, tot așa «Imperiul Bulgar» care e imperiu prin bulgari, reprezintă și în forma vechii dinastii a lui Simion și apoi în forma a doua de la Ohrida și în forma a treia de la Târnovo, a asanizilor de origine «vlahă», aromânească, nu o dominație, ci eforturi dureroase, tragice, care n-au creat niciodată ceea ce trebuiau să creeze pentru imperiul acesta: o zi de petrecere la Constantinopol în formele legalității constituționale, ceea ce însemna mai mult decât toate teritoriile din lume luate în stăpânire și păstrate. Evul mediu nu e o epocă de kilometri, ci una de drepturi. *Tot ce era în afară de drept nureprezenta decât un accident al năvălirii, al cuceririi, al norocului*, pe care alt accident de același fel putea să-l înlăture. Bulgarii vin astăzi să spună: drepturile noastre se întind asupra întregii Peninsule Balcanice, pentru că «ai noștri» au fost cândva aproape de Constantinopol, ceea ce înseamnă că astăzi putem cere să intrăm înăuntru, ca și în Adrianopol și Salonic pentru că Ioniță Vlahul, care pentru noi este bulgar autentic, a cucerit cea din urmă cetate și a murit sub zidurile celeilalte. Doar toate cetățile importante din Turcia de odinioară au aparținut pentru câțiva ani unei împărății bulgărești! Și deoarece Samuil⁸ s-a ridicat, sfârșitul veacului

⁸ Samuil (n. 958, Sofia – d. 1014, Prespa) țar al Bulgariei, care a rezistat cu succes atacurilor bizantine (971-1014).

al X-lea, lângă Prespa, prin urmare Macedonia toată trebuie să aparțină bulgarilor. Ba încă, deoarece pe vremea Asanizilor au fost lupte pentru «episcopatele de la Morava» cu Regatul Ungariei, pretențiile noastre bulgărești de astăzi nu numai înaintează până la Morava, dar ele ajută și pe austrieci să ia pentru totdeauna Belgradul și părțile vecine, creându-se astfel o graniță bulgară în neconținut contact cu Austro-Ungaria întinsă și mai departe în Balcani. În treacăt spunând, eu nu recomand nimănui, din punctul de vedere al sănătății, contactul permanent cu un corp în descompunere de teama cangrenei. Și nu cred că acest imperialism, veșnic în ceartă și veșnic flămând, e o politică bună pentru un stat mic, oricât se va întinde. Dacă nu se va opri el în limitele sale, vor interveni în chip fatal alte puteri, care vor rectifica frontierele lățite unde nu trebuia. E o mare durere când vezi un stat mic condus de «amintiri» uriașe, care în trecut n-au legitimare și în prezent nu pot să aibă nicio altă valoare decât de a rătăci, de a scădea puterile și de a le distruge, dacă se adaugă îndărătnicia la rătăcire. Nu i-a intrat încă nimănui în cap să înhame un armăsar sălbatic la o coajă de nucă în interesul zisei coji de nucă. Dacă am spus lucrul acesta despre bulgari, se înțelege foarte bine că tot așa se poate vorbi și despre greci. Grecii înțeleg să se bucure de toate simpatiile datorate anticității clasice ale cărei calități morale nu le au pe toate, a cărei inteligență pot s-o aibă în parte, întrucât o permite amestecul cu alte rase mai puțin înzestrate, dar ale căror admirabile calități de proporție și simetrie evident că au fost pierdute cu vremea, odată cu mediul moral în care s-au produs. Grecii înțeleg, în același timp, să întindă granițele statului lor și peste tot teritoriul locuit de rasa elenică și peste tot teritoriul care a aparținut odinioară Imperiului Bizantin. Imperiul Bizantin n-a fost însă național grecesc niciodată. Abia în ultimul timp, după întoarcerea împăraților din Niceea la Constantinopol, după anul 1261, când începeau pretutindeni să se formeze noi grupuri politice, noi state cu caracterul întrucâtva național, numai atunci, când în locul imperiului se și întrebuița paralel și celălalt termen, de «Rhomaïs», mijeste un fel de conștiință națională. Dar imediat ce dinastia Paleologilor s-a întărit la Constantinopol, imediat ce a recâștigat o parte măcar din teritoriile pierdute, imediat ce s-a simțit mai tare, mai sigură de viitor, amintirile imperiale au înăbușit cu desăvârșire această conștiință nouă care tindea să devină națională. Ceva național în sensul grecesc *vechi*, Bizanțul n-a putut să aibă. Grecia veche era înainte de toate o religie, o filozofie, o artă și, odată dispărute acestea, ce putea să mai rămână dintr-însa pe locul unde fusese? Însă arta grecească, filozofia grecească au fost socotite de creștinism – și societatea bizantină era înainte de toate întemeiată pe creștinism – ca urme ale păcatului vechi, ca refugii blestemate ale unor forțe blasfematoare față de Dumnezeu cel nou.

Așa încât *Imperiul Bizantin, care este, în continuitate istorică, Imperiul Roman de Răsărit, nu poate crea drepturi niciunei nații*. Cum n-au drept bulgarii asupra moștenirii bizantine, numai pentru că șefii lor s-au intitulat țari, adică cezari și au tins să ajungă la Constantinopol, tot așa n-au acest drept grecii numai pentru că, printr-o transformare care nu e datorată forțelor lor naționale, Imperiul Roman de Răsărit a ajuns cu vremea să vorbească și să scrie în oficialitate – fiindcă în afara de aceasta se vorbea și se scria în toate limbile – grecește.

În ceea ce privește Serbia, am arătat în comunicarea citită la Academie că, dacă Ștefan Dușan⁹, în veacul al XIV-lea, a găsit un gol de dominație în Macedonia și, fiind oprit a se întinde în alte direcții, a ajuns să cucerească Macedonia, ba încă și Tesalia și să-și întindă dominația până în interiorul Greciei, *aceasta nu e în legătură cu niciotraditie națională sârbă*. Sârbii s-au format reprezentând elementul slav de la Marea Adriatică, sub influența regalității carolingiene, de la care a luat și numele de crai, creat din Carolus, de la care au luat toate elementele de ordine de stat și numai foarte târziu și grație unui moment favorabil, care a trecut, ca toate momentele, foarte repede, fără să lase urme însemnate, numai grație faptului acestuia la jumătatea veacului al XIV-lea, Ștefan Dușan a putut să ia titlul de «țar». Și de fapt, numai el a fost țar sârbesc, dar nu «al Serbiei»; «țar al Romanilor și al Sârbilor», adică al romanilor în rândul întâi și al sârbilor în rândul al doilea, ca instrument – acesta este sensul titlului. Prin urmare Serbia are, fără îndoială, foarte frumoase tradiții de înfrățire a două civilizații, de înfrățire, în cuprinsul ei, a civilizației occidentale și orientale, ea are în dezvoltarea istoriei sale isprăvi cu care se poate mândri, dar tradiții imperiale asupra întregii Peninsule Balcanice, nu. Precum greșesc bulgarii astăzi, când cred că-și pot întinde durabil granița până la Morava, că pot cuceri Albania, amintindu-și de dominația lui Ion Asen¹⁰ în veacul al XIII-lea, că-și pot oglindi steagul și în Marea Adriatică, precum o fac astăzi în Marea Neagră și Marea Egee, fiind prin urmare o împărăție a trei mări și dominând cu adevărat Balcanii, tot așa, când s-a încheiat pacea de la București, sârbii au săvârșit, fără îndoială, o mare greșală lăsându-se seduși în momentul unei biruințe pe care au împărțit-o cu alții, de marele vis macedonean, care vis fără îndoială că trebuia să le aducă greutate în viitor. Greșala mare însă în ceea ce privește Macedonia n-au făcut-o nici bulgarii,

⁹ Ștefan Uroș al IV-lea Dușan (1308-1355) a fost regele Serbiei; titulatura aleasă era „imperator Raxiei et Romanie, dispotus Larte et Blahiecomes”. Sub conducerea sa Țaratul Sârb a devenit unul dintre cele mai mari state ale Europei.

¹⁰ Ioan Asan I (? – d. 1196, Velico Târnovo) a condus Țaratul Vlaho-Bulgar între 1189 și 1196. De la numele său provine denumirea dinastiei Asanizilor / Asăneștilor.

nici sârbii, nici grecii, ci cineva care între bulgari, sârbi și greci la un anume ceas ar fi putut să intervină cu toată autoritatea sa de cel mai dezinteresat și mai cuminte aliat pentru ca să se hotărască soarta acestei provincii în așa fel, încât dintr-însa să nu se poată naște teribilul șarpe de discordie care a ieșit la suprafața și otrăvește pe toți. Astfel cea ce ar putea hotărî un drept pentru unii sau alții în Peninsula Balcanică, după concepția curentă: amintirea istorică se dovedește absolut insuficientă; ea se dovedește chiar periculoasă; frumoasă, dar plină de primejdii, iluzie! Dar, atunci, dacă nu de acolo pot să plece drepturile naționale ale unuia sau altuia, unde le-am putea căuta? Dacă nu dreptul istoric, rămâne dreptul național *actual* al națiilor balcanice.

În ce ne privește pe noi, putem invoca foarte bine acest principiu național și cere delimitări pe baza lui în chestia Banatului și oriunde aiurea. Noi ne putem prevala pe deplin de acest drept și se poate arăta lesne de ce. Ceea ce se va arăta îndată este în conflict, de sigur, cu teoria «păstorului valah»: toată lumea ar fi stat așezată la locul ei, negustorul, meșterul, boierul, iar păstorul valah cu fluierul în gură, cu oile după dânsul, nu-și găsea astâmpăr și azi era aici, mâine dincolo, zice Miklosich¹¹ în «Wanderungender Walachen». Și nota dată de străini, în legătură cu interesele lor politice ne-a plăcut să o repetăm în cursul dezvoltării istoriografiei noastre moderne. Dar nu e așa: ciobanul nu e un vagabond; ciobanul nostru de acum face ce făcea și ciobanul de acum 2.000 de ani și mai mult. Ciobanul nu e vagabond: aceasta este o noțiune geografică elementară astăzi, dar nu era și acum câțiva ani, ceea ce explică foarte multe greșeli de atunci. Ciobanul nu e un vagabond: el este un om cu două locuințe și atât. Ciobanul nu poate sta tot anul în același loc, și iarna și vara; el are un anotimp în care poate petrece într-un loc – orice mocan poate face teoria aceasta cu mult mai bine decât un istoric sau un geograf – și alt anotimp pe care-l va petrece în alt loc. Nici nu există om mai conservativ decât ciobanul în obiceiurile locuinței lui. Turcomanul din deșert merge de mii de ani totdeauna pe același drum, pe lângă aceleași fântâni, care dau apă la același timp din an și așa va fi până va veni civilizația, care fără îndoială, încetul cu încetul minează rădăcinile tradiției. Dar oare dacă noi, *până* și mocanii noștri, am fost atât de conservativi, oare dacă la noi n-au fost decât ușoare strămutări, pe cale mai mult administrativă, dintr-o parte într-alta și

¹¹ Franc Miklošič (n. 20 noiembrie 1813, Radomerščak, Slovenia – d. 7 martie 1891, Viena), filolog, doctor în filozofie al Universității din Graz; profesor la Universitățile din Graz și Viena (1838); doctor în drept; specializat în studiul limbilor slave, abordând și limbile română, albaneză, greacă și romani; membru al Academiei din Viena; secretar al Secției istorice și filozofice; membru al Consiliului de instruire publică și a Senatului; membru corespondent al Academiei franceze de inscripții și Arte Frumoase.

în timpuri mai noi, prin coborârea unor elemente economice din regiunile ardelene în părțile Principatelor Românești și mai târziu în România liberă, oare tot așa a fost în Balcani?

Dl. Stoian Romanschi, profesor la Sofia, care a scris în urmă despre așa-numita «Dobroge Nouă», o lucrare foarte obiectivă și bine informată, descriind comunele unele după altele, spune că în toată Bulgaria orientală – și invocă mărturia altora, care mai pe larg au expus chestia, întemeindu-se pe mărturii istorice – nu exista aproape de loc oameni care să fi venit înainte de sfârșitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui de-al XIX-lea: toți ceilalți sunt imigranți. Mai mult, pe toată linia Dunării, lângă Silistra, lângă Nicopole și, mai departe, lângă Vidin, până în adânc chiar, era numai populație turcească colonizată, ici și acolo semănată cu sate creștine – ca urmare a grozăviilor în care s-a isprăvit, la sfârșitul veacului al XIV-lea, Împărăția de Târnova. În urmă satele acestea s-au înmulțit, dar stabilitate definitivă n-au căpătat. Urmașii locuitorilor vechi bulgari se găsesc astăzi pe teritoriu românesc, pe malul stâng colonizat în epoca Regulamentului Organic; aceia sunt, cum îi arat dialectul și numele special, bulgarii cei vechi din toată Bulgaria orientală. Bulgarii care se află acum acolo, sunt veniți din mai multe părți, cum o dovedește dialectul lor deosebit.

Va să zică *un* caz în ceea ce privește caracterul nestabil al populației pe care o credem mult mai stabilă decât a noastră în Peninsula Balcanică. Dar aduc și un alt exemplu: pe malul Dunării avem o populație românească venită în secolul al XVIII-lea, în cea mai mare parte. Românii din Valea Timocului, cu foarte puțin amestec de populație mai veche, sunt, cum arată cântecele populare, în legătură cu epoca dominației turcești opresive la noi în secolul fanarioților. Și se poate întreba cineva: cum e cu puțință ca, oricât de mare să fi fost apăsarea fiscală, să se fi strămutat o populație așa de numeroasă acolo? Într-un fel înțelegem: strămutându-se ea găsea avantajul unui singur stăpân: turcul, pe când aici erau doi: turcul și domnul, care amândoi pompau pe țăran; aceasta era deosebirea. Am înțelege deci în această privință, dar nu am înțelege în alta fără să mai adăugăm ceva. *Era aici un gol absolut ca să se poată așeza o populație atât de numeroasă?* Răspunsul trebuie să fie: da. Era un gol acolo și iată de ce: austriecii s-au tot luptat cu turcii, începând din ultimul pătrar al veacului al XVII-lea și în tot secolul al XVIII-lea; ei au făcut în regiunile acestea sârbești patru războaie, socotind și pe acela de după asediul Vienei, terminat cu pacea de la Pojarevac¹² în 1699¹³. În războaiele acestea, o mare parte din populație a

¹² Tratatul de la Passarowitz a fost semnat la 21 iulie 1718, prin care s-a încheiat războiul dintre Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic și Republica Venețiană.

pierit, altă parte s-a compromis cu austriecii, arătând simpatii creștinilor și a plecat ne mai îndrăznind să rămână cu turcii. Turcii au încercat să-i atragă înapoi și în unele cazuri au izbutit, în altele însă nu. Oricum, vreo sută de mii de oameni s-au strămutat din regiunea nordică a Serbiei și s-au așezat în Banat și în Confiniile¹⁴ Militare. Sârbii vechi din regiunile acestea se găsesc astfel în Ungaria, iar sârbii care sunt acum în Nordul Serbiei – o spune și dl. Cvijić¹⁵ – vin din adâncul Peninsulei Balcanice. Va să zică avem un al doilea teritoriu în care, fără îndoială, e predominantă azi o naționalitate, dar naționalitatea aceasta e de așezare recentă în ceea ce privește ramura de care e vorba. Să mergem mai departe. Albanezii ocupau pe vremuri un teritoriu cu mult mai vast decât cel de acum. Teritoriul acesta le-a fost neconținut îngustat. Istoricii sârbi, în cercetările lor, foarte solide de etnografie, ne-au arătat în timpul din urmă dislocuiri și deznaționalizări treptate ale elementului albanez de către rasa sârbească. Cel mai vechi exemplu de deznaționalizare este în adevăr caracteristic: când muntenegrenii luptă astăzi alături de sârbi, se zice că sunt doi frați slavi care lucrează împreună. Ei bine între sârbul din teritoriul adevărat sârbesc și muntenegrean nu e aproape nicio asemănare: mai toți muntenegrenii sunt alcătuiți din albanezi slavizați și se poate urmări în viața politică elementul albanez din aceste regiuni până în veacul al XIII-lea și al XIV-lea. Mai pe urmă, însă, la sfârșitul veacului al XVIII-lea s-a întâmplat o altă foarte însemnată strămutare de populație: de o parte albanezii s-au retras din Nord coborându-se spre Sud, iar de altă parte, în locul părăsit de albanezi au venit imediat sârbii. Prin urmare iată că în regiunea sangeacului Novibazar și în foarte multe părți din Serbia Veche nu mai avem a face cu elementul sârbesc găsindu-se pe teritoriu strămoșilor săi, ci un element de invaziune relativ recentă.

Am spus că albanezii au trecut la Sud; ei au năvălit în Tesalia și până în Grecia peninsulară în Moreia și astăzi Atena se găsește în mijlocul unor sate care cuprind locuitori în cea mai mare parte de origine albaneză. Finlay¹⁶, care scria o istorie a Greciei pe la 1860, a auzit vorbindu-se de copii albanezi limba arnăuțească – precum spune într-o formulă frumoasă

¹³ Tratatul de la Karlowitz (Carloviț) a fost semnat cu Austria, Polonia și Veneția, la 26 ianuarie 1699 la sfârșitul războiului austriaco-otoman dintre 1683 și 1697, încheiat cu înfrângerea celor din urmă.

¹⁴ Confinii: extremitățile, limitele unei țări, ale unui teritoriu.

¹⁵ Jovan Cvijić (n. 11 octombrie 1865, Loznica, Serbia – d. 16 ianuarie 1927, Belgrad) geograf și etnolog sârb, președinte al Academiei Regale Sârbe de Științe și rector al Universității din Serbia; este considerat fondatorul geografiei în Serbia.

¹⁶ George Finlay (n. 21 decembrie 1799, Faversham, Regatul Unit – d. 26 ianuarie 1875, Atena, Grecia) istoric britanic; participant la Războiul de Independență al Greciei (1821-1832) cunoscut în principal pentru istoriile sale despre Grecia și Imperiul Bizantin.

din punct de vedere literar – pe treptele însăși ale Partenonului. Insula Egina era absolut albaneză.

În anumite regiuni din Macedonia, nume de localități arată dispariția unei populații grecești, colonizată și ea, odinioară numeroasă, care era cea mai curată, cea mai autentică din punctul de vedere al rasei din populațiile grecești ce se pot închipui. Când au venit turcii, populații întregi au fost prinse, au fost distruse și mase mari turcești, au fost așezate aici, unde au trăit multă vreme și abia în timpurile moderne au dispărut din nou – unii în exodul de la 1913.

În ceea ce privește Tracia, nu poate cineva să înfățișeze în câteva cuvinte toate vicisitudinile etnografice pe care și în ce privește orașele și în ce privește satele le-a suferit această vastă provincie, națiunile trecând unele după altele și înlocuindu-se. A fost un timp când vlahii erau, nu numai în toată Tesalia, care era *adevărată* lor patrie, bazinul de unde se revărsau neconținut undele elementelor vlahice în Balcani, dar vlahii erau în toată peninsula: la Muntele Athos erau vlahi și a existat populație de acesta vlahică, precum ne arată izvoarele bizantine, până în părțile Constantinopolului, colonii militare, care au dispărut așa cum au dispărut armenii din Filipopol¹⁷ și atâtea fragmente de națiuni pe care Imperiul Bizantin le colonizase. Căci nu trebuie să uităm un lucru: și Imperiul Bizantin și Imperiul Turcesc au colonizat continuu, producând administrativ strămutări de rasă.

Dar atunci poate spune cineva cu dreptate: dacă e vorba de elemente naționale care sunt datorate unei colonizări recente, dacă oamenii aceștia abia s-au deprins pe locurile unde stau, dacă, precum au venit acum câțiva vreme, sunt gata să plece, dacă ei ne înfățișează un lucru pe care românii niciodată nu-l pot înfățișa: mari mișcări de populație, sate întregi de greci trecând azi din Macedonia slavă în cea grecească, sate de slavi părăsind așezările lor pentru a răzbate în teritoriile stăpânite de bulgari sau de sârbi, după cum se recunoșteau ca legați de unii sau de alții, turci în mase imense trecând în Asia Mică – se mai poate vorbi de principiul național pe baza așezării actuale a unei așezări preponderente cu aceiași siguranță cu care putem noi vorbi de acest principiu național, noi care în atâtea sute de ani nu ne-am mișcat și care am dispărut numai unde numărul ne-a copleșit deznaționalizându-ne, dar tot am rămas și așa, sub forma străine, pe pământul ancestral? Căci românii rutenizați au rămas, cu portul nostru, cu obiceiurile noastre, cu datinile noastre populare, au rămas tot acolo, cum rămân italienii în vecinătate sau în cuprinsul orașelor distruse de cutremur –

¹⁷ Astăzi Plovdiv, Bulgaria.

ceea ce se întâmplă numai cu națiile de o foarte veche civilizație și mai ales de o foarte veche civilizație *politică*.

Atunci ce ar putea fixa dreptul? Unii pot să zică: *cultura națională*. Fără îndoială, dar și cultura națională cu o condiție: *ca acel care a primit această cultură națională să o fi primit în deplina conștiință a lucrului pe care l-a primit, iar nu sub una din acele forme de confuzie care nu creează drepturi*. Ei bine, conștiința noastră națională, până la cel din urmă țaran, deci și în forma instinctivă, primitivă a ciobanului, este o conștiință de o puritate cristalină a liniilor sale. Anecdota noastră populară, cântecul nostru popular, cu deosebiri netede și crude între noi și alții, o arată. Nu veți găsi ceva corespunzător în literatura balcanică, disprețul acesta care, pe dreptate sau fără, acoperă toate națiile afară acel *civisromanus* care trăiește și în sufletul celui din urmă țaran sărac. Sunt civilizații în Balcani, dar aceste civilizații naționale au fost în foarte mare parte create într-o formă confuză, sub influența trecătoare a unei necesități istorice, nu printr-o transmisie seculară, fie și în forma instinctivă a unei conștiințe rurale.

Să mă explic: a fost un timp când și cultura slavilor din Balcani era grecească. Dar aceasta nu înseamnă că era o deznaționalizare. Cei ce scriu astăzi istoria poporului bulgăresc și acoperă cu afurisenia lor pe vlădicii greci au dreptate numai dintr-un punct de vedere: vlădica fanariot era lacom și foarte adeseori imoral, dar el era o simplă unealtă a turcului. Dar și aici aş avea de făcut rezerve: am avut în mâini, pentru volumul al XIV-lea din Hurmuzaki¹⁸, scrisori de-ale episcopilor greci din Peninsula Balcanică în regiuni bulgărești: nu erau oameni chiar așa de răi, cum se crede și nici așa de lacomi, căci nu aveau ce strânge. Am citit scrisorile lui Ioan Comnenul, Mitropolit de Silistra în epoca lui Constantin Brâncoveanu: nu poți să urezi nimănui să aibă o viață așa de nenorocită ca a celui vlădică, amenințat de ienicerii care-i răsăreau în cale, cerându-i puținul pe care-l putea căpăta și el de la popii lui nenorociți; uneori ei dau asalt reședinței episcopului, vreo biată casă acoperită cu olane, apărută doar cu pietrele zidurilor sale de lăcomia populației musulmane vecine. Deci, dacă episcopi ca acesta sunt înfățișați ca deznaționalizatori, trebuie să râdem, pentru bulgari – întocmai cum am râs de ce spuneau, declamator, istoricii mai vechi de la noi despre rolul deznaționalizator al grecilor de aici, unde niciodată a vorbi românește n-a fost o rușine, unde toate actele au fost redactate în românește. Prin urmare s-a întins cultura grecească în Balcani dar nu pentru a

¹⁸ Eudoxiu baron de Hurmuzachi (10 februarie 1812, Cernăuța, Ucraina – d. 10 februarie 1874, Cernăuți, Ucraina) istoric, avocat, scriitor, politician austriac și patriot român, membru al Academiei Române (1872), care a luptat pentru drepturile românilor din Imperiul Habsburgic.

deznaționaliza, ci pentru că era limba culturii superioare, fiindcă era limba aleasă a Bisericii Ortodoxe, fiindcă era limba care de la o bucată de vreme singură putea fi întrebuințată în Imperiul Otoman pentru populația veche creștină ocrotită de Patriarhul din Constantinopol. Împotriva acestei influențe grecești s-a ivit o reacție la sfârșitul veacului al XVIII-lea, prin marea mișcare către școala și literatura slavonă. Dar mișcarea acesta nu era o mișcare a limbilor naționale împotriva limbii grecești pe care poporul nu o mai înțelegea, ci era lupta pentru limba slavonă veche, care nu e cea vorbită de națiile balcanice actuale, ci limba în care Metodiu și Chiril¹⁹ în cele dintâi timpuri ale Evului Mediu, au tradus Scriptura. Nu era lupta între limba sârbească sau bulgărească, de o parte și limba grecească, de altă parte, ci greceasca Scripturii se luptă cu slavoneasca lui Metodiu și Chiril. Înțelegeți că nu mai poate fi vorba câtuși de puțin de rivalitate absolut și limpede națională. Multă vreme nici n-a fost altă luptă în Balcani decât această luptă între o limbă care era înainte de toate religioasă, iar nu națională, nu actuală, lucru de trecut, nu de viitor și între un slavism care *nu fixa nici el deosebiri naționale*. Limba paleoslovenă, vechea bulgară, este doar și pentru rusul din Moscova și Petrograd, cum este și pentru sârbul de la Niș și pentru bulgarul de la Sofia și din toate părțile locuite de neamul său.

Mai mult decât atât. Pe la 1850-60 încă se credea cu putință că Peninsula Balcanică să fie împărțită în două regiuni: grecească la Sud și slavonă la Nord. Racovski, unchiul actualului șef al Partidului Socialist român din România, stătea la Belgrad și tipărea acolo reviste în care predică întemeierea unui singur stat iugoslav, cu capitala la Belgrad, cu un suveran din dinastia stăpânitoare în Serbia. Abia prin unele regiuni macedonene, în legătură cu ce o să spunem îndată, începe să se agite ideea Bulgariei: ideea bulgară în școli, în literatură, în polemica politică n-are un veac.

Veți zice cum se face că, atunci când Obrenovici și Cargheorghevici urmăreau să întemeieze un stat slav, și cu toți bulgarii, a răsarit deodată ideea națională bulgară, și anume în Macedonia? Iată cum: cei dintâi care au scris istoria bulgarilor au fost rușii sau oameni crescuți în Rusia și atârând de statul rusesc. Venelin²⁰, care era născut în Austria, dar care se așezase

¹⁹ Chiril (născut Constantin, 826-869) și Metodiu (născut Mihail, 815-885) au fost doi frați teologi și misionari creștini greci bizantini din Salonic. Pentru munca lor de evanghelizare a slavilor, ei sunt cunoscuți drept „Apostolii slavilor”; sunt considerați autorii alfabetului glagolitic, cel mai vechi alfabet cunoscut folosit pentru a reprezenta limba slavă veche în scris. Ambii frați sunt venerați în Biserica Ortodoxă ca sfinți cu titlul „Întocmai cu Apostolii”.

²⁰ Yuri Ivanovich Venelin (n. 22 septembrie 1802, Velka Tibava, Rutenia Subcarpatică – d. 26 martie 1939, Moscova) a fost un slavist rus, etnograf și filolog; cunoscut pentru studiile pentru cultura bulgară.

între ruși, întovărășindu-i în campania balcanică din 1828, e cel dintâi care a scormonit sentimentul bulgar altfel decât Paisie²¹ sau alt deschizător de cale de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, care aceștia, aparțineau însă mai mult tradiției religioase decât începuturilor unei tradiții politice. Și întreaga școală istoriografică bulgărească s-a întemeiat, fie în Rusia, fie la noi, sub influența tendințelor politice rusești. Istoria «critică» a Bulgariei s-a născut, nu într-un oraș al Bulgariei, ci la Brăila. Acolo Marin Drinov²² a scos revista istorică în care a pus bazele, ce se păstrează și până acum, ale istoriei bulgare.

Aceasta pentru că Serbia avea capitala sa la Belgrad și în luptele Caragheorghevicilor cu Obrenovicii, treceau când unii, când alții la Austria și, pe de altă parte, Serbia era influențată sub atâtea raporturi de această monarhie vecină. Rusia a început deci să aibă bănuieli în ceea ce privește fidelitatea slavă a acestui stat și atunci ea a cheltuit toate puterile ei pentru a trezi ideea națională bulgară și a o opune pretutindeni ideii iugoslave în formă sârbească.

Atunci s-a trezit amintirea lui Samuil din Prespa și, în felul acesta, sub influența rusească, s-a creat propaganda bulgară, întâi în Macedonia, după aceea în părțile de astăzi ale Bulgariei – propagandă foarte harnică, plină de jertfele atâtor oameni care au plătit cu închisoare și prigoniri, ba cu moartea această propagandă. În felul acesta deci s-a alcătuit, în mijlocul culturii unitare slave din Balcani, cu rădăcini religioase, o cultură națională bulgărească, sub influența unor amintiri istorice trezite de interesele politice ale rușilor de a avea în Balcani, nu un singur fel de slavi, ci două feluri de slavi, pe care să-i ciocnească la întâmplare cap în cap, zicând: acesta este al nemților, acesta e al meu – puțin păsându-le în fond și nemților și rușilor care din capete va fi spart mai curând.

Va să zică nici sub raportul culturii nu sunt drepturi care să dateze de sute de ani. Noi *avem* dreptul acesta. Regiunile asupra cărora s-a întins cultura românească sunt perfect delimitate și această cultură, care nu vine de la nicio agitație externă, a pornit din însăși necesitatea de viață a poporului nostru. Ea e o cultură spontană, dezvoltată în mod normal, niciodată întreruptă, care creează un adevărat drept intangibil. Balcanul e în mare

²¹ Sfântul Paisie de la Hilandar/Paisii Hilendarski (1722-1773) cleric bulgar, figură-cheie a Renașterii naționale Bulgare; cunoscut ca autor al unei istorii slovo-bulgare, a doua lucrare de istorie modernă bulgară, după cea a lui Petăr Bogdan Bakșev din 1667.

²² Marin Stoianov Drinov (n. 20 octombrie 1838, Panaghiuriște, Bulgaria – d. 28 februarie 1906, Harkiv, Ucraina) istoric și filolog din perioada Renașterii Naționale bulgare, care a trăit în Rusia în cea mai mare parte a vieții sale; a fost unul dintre părinții fondatori ai statului bulgar de la 1878 și unul dintre cei care au pus bazele istoriografiei bulgare. La Brăila, Drinov a fost membru fondator al Academiei Bulgare de Științe (1869), numită Societatea Literară Bulgară, precum și primul său președinte.

parte considerat și după confesiuni: până mai deunăzi lumea orientală stabilea naționalitatea după legăturile de religie: recunoscând pe Patriarhul de la Constantinopol, erai grec; nu-l admiteai ci, de la 1870 înainte, recunoștea pe exarhul bulgar, erai bulgar. Când au venit turcii în Europa, ei n-aveau talent de administrație și nici mijloace de administrație, ci, stabilind din nou pe Patriarhul de Constantinopol, l-au rugat să ia sub administrația lui pe toți cei denumiți, ca naționalitate religioasă și politică, *rum* și care în ce privește limba erau socotiți de națiune grecească. Sub presiunea lui Ignatiev, la 1870, pentru întâia oară după șase veacuri, națiunii religioase grecești a Rumului, creată de Mohamed al II-lea, i s-a opus cealaltă formă de dependență religioasă, de exarhul slav. Și Rusia este aceia care, lovind în Serbia, căutând s-o distrugă prin această legătură, să o împiedice de a se orienta către Austria, a creat exarhul slav în Balcani. N-a zis: exarhatul slav, ci a spus exarhatul *bulgar*. Dar vă puteți închipui că e o mare deosebire între cultura pe care o moștenește cineva și aceia pe care o primește numai fiindcă este în legătură cu anume organizări religioase și culturile confuze care nu sunt spontane nu creează drepturi.

Și atunci ajungând la sfârșitul acestei lecții ne putem întreba: dacă nici dreptul istoric, nici dreptul național, nici dreptul cultural nu dau drepturi bine delimitate, vechi incontestabile, după care să se poată orienta cineva în lumea aceasta balcanică, ce trebuie să hotărască noua așezare a Peninsulei? Aici nu mă mai gândesc în marginile studiilor mele obișnuite, ci aici, ar putea să vorbească mai bine, cu mai multă competență, un geograf, dând baza de căpetenie pentru o expunere pe care numai după aceia ar putea-o încerca istoricul. Dar istoricul poate să zică următorul lucru: în Balcani *sunt* aceste popoare; popoarele acestea toate au amintiri istorice în aceleași locuri; popoarele acestea au elemente naționale răspândite mai pretutindeni în urma haosului secolelor care a stăpânit circulația națională în această Peninsulă Balcanică; popoarele acestea trăiesc într-o lume culturală în care nicăieri nu s-a făcut o deosebire deplină, definitivă, între rolul cultural al unuia și al altuia.

Dar popoarele acestea *sunt* și, în anumite locuri, popoarele acestea nu pot să fie înlăturate, din stăpânirea lor actuală. În secolul al XIX-lea, în urma unor lupte îndelungate, cu sacrificii mari, cu eforturi extraordinare, s-au creat centre naționale indubitabile. Cine s-ar gândi să scoată, de exemplu, pe bulgari din regiunea Sofiei, din părțile pe care expansiunea firească a unui popor le-a ocupat în mase atât de mari, încât niciodată nu se poate vorbi de altă problemă națională în părțile acelea? Cine s-ar gândi, afară numai de un cuceritor momentan îmbătat de triumf, că Serbia poate fi scoasă vreodată din teritoriul care se întinde de la Belgrad, peste câmpia

Cosovei²³, până în acele părți mai adânci ale peninsulei Balcanice unde totul, în grai, cu particularitățile lui dialectice, în îmbrăcăminte, în datini hotărâște predominarea slavă în forma aceasta sârbească? Cine s-ar putea gândi, în Moreia, oricât sânge albanez ar fi la locuitorii ei, sau în anume regiuni macedonene, în care grecismul autentic și nu cel de modă sau grecismul vechi sau grecismul de contrabandă, s-a stabilit, ori în orașele care mărginesc coasta Turciei și Asiei Mici, cine s-ar putea gândi să înlocuiască acolo elenismul printr-un element străin? Aceste regiuni sunt sâmburii, nucleele firești de dezvoltare ale acestor state, iar marginile, care rămân să fie create prin chibzuire atentă, reală a intereselor neapărate ale unora sau ale altora, marginile acestor state trebuie fixate neapărat pe *baza intereselor economice inexorabile, pe bazanevoilor firești ale unui stat modern*, lăsându-l o parte tot ceea ce în tradiție, în iluziile sentimentale, poate să împiedice alcătuirea statelor moderne cu baza *exclusiv modernă*. Dar aceasta n-o poate face nici rusul din Petersburg, nici austriacul de la Viena și încă mai puțin ungurul de la Pesta și nici marele împărat de la Berlin și nici toată acea lume occidentală care are în Orient numai interese actuale. Aceasta este opera pe care numai împreună, printr-o înțelegere a intereselor actuale și reale și numai a acestor interese, o poate face lumea balcanică. Astăzi n-o înțelege și sute de mii dintre reprezentanții naționalităților balcanice pier după alte sute de mii care au pierit, urmărind în mare parte aceiași iluzie nesănătoasă ca la 1912-13. Dacă națiile balcanice nu vor să se coboare la o situație teritorială slabă, incapabilă de orice inițiativă, de orice dezvoltare, asupra căreia să se întindă spiritul de ocrotire și de dominație politică al unor vecini mai puternici decât dâșii, ele vor pricepe că numai în cercetarea nepreocupată și plină de sacrificii a intereselor lor reale și actuale, înlăturând toate negurile înșelătoare ale viitorului, se poate stabili acea ordine modernă a Balcanilor, dreaptă pentru toți, care astăzi nu este și care mâine trebuie să fie, cu prețul existenței însăși a acestor popoare.

Iată ce am vrut să spun în această seară”²⁴.

²³ Câmpul Kosovo este un câmp carstic situat în partea de Est a regiunii.

²⁴ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice 1916-1917*, volumul II, Colecția „Ramuri”, Editura „Ramuri” S.A., Craiova, f.a., pp. 50-70.

**NICOLAE IORGA - ON THE HISTORICAL RIGHTS
OF THE BALKAN PEOPLES**

-abstract-

Key Words: Nicolae Iorga, Institute of Southeast European Studies, 1916, lecture, Balkan Peninsula.

On May 1, 1916, at the Institute of Southeast European Studies, Nicolae Iorga gave an opening lecture entitled „Illusions and national rights in the Balkans”. The text keeps its topicality, by highlighting the nuances of the relationships between the peoples living in the Balkans. The Great War had been going on for two years, with justifications from the actors involved in the conflict, each seeking to demonstrate the justice of their actions. For a correct judgment, Nicolae Iorga analyzes the claims of Bulgaria, Greece, Serbia, Albania and Romania from the perspective of the notions of law – historical, national and cultural.